

Julkisen palvelun yleisradio-toiminta ja muutoksen pysyvyys

Paavo Oinonen:

Vain parasta kansalaisille. Yleisradiotoiminta julkisena palveluna. Kulttuurihistorian seuran julkaisusarja. Capsa Historiae 2019. 201 s. ISBN 978-952-68776-2-2.

Kulttuurihistorioitsija Paavo Oinonen tarjoaa teoksessaan *Vain parasta kansalaisille. Yleisradiotoiminta julkisena palveluna* (2019) tiiviin esityksen julkisen palvelun yleisradiotoiminnan historiasta. Julkisen palvelun radio- ja televisiotoiminnan historiaa on tutkittu Suomessa melko paljon, laajimmin Yleisradion moniosaisessa instituutiohistoriassa, joka ilmestyi yhtiön 70-vuotisjuhliin 1990-luvun lopulla. Oinosen teos on kuitenkin ensimmäinen, joka keskittyy nimenomaan julkisen palvelun käsitteeseen. *Vain parasta kansalaisille* onkin hyödyllinen esitys julkisen palvelun idean tulkinnoista Suomessa 1900-luvun alkupuolelta nykyaikaan asti.

Julkisen palvelun mediatoiminnan merkityksestä ja rajoista käydään Suomessa kamppailua parhaillaankin. Kesäkuussa 2020 uutisoitiin Liikenne- ja viestintäministeriön lakiluonnoksesta, joka rajoittaisi Yleisradion

oikeutta julkaista tekstisisältöjä. Lakiesityksen taustalla oli media-alan yritysten etujärjestön Medialiiton Euroopan komissiolle tekemä kantelu, jossa se valitti Yleisradion julkaisevan sanomalehtimäisiä nettisisältöjä, jotka eivät kuulu audiovisuaalisen julkisen palvelun median tehtäviin.¹ Vastaavia kamppailuja yleisradioyhtiöiden ja muiden mediayritysten välillä käydään muuallakin Euroopassa. Sveitsissä ne johtivat vuonna 2018 jopa kansanäänestykseen siitä, pitäisikö julkisen palvelun mediamaksusta luopua; esityksen puolustajien mukaan tämä lisäisi kilpailua ja valinnanvapautta. Yli 70 % äänestäjistä halusi kuitenkin säilyttää julkisen palvelun median rahoituksen.²

Olisikin houkuttelevaa esittää, että Oinosen teos on erityisen ajankohtainen nyt, kun julkisen palvelun median rahoituksesta ja tehtävistä käydään runsasta keskustelua. Oinosen kirjan yksi tavoite on kuitenkin nimenomaan haastaa mielikuva, että julkisen palvelun menneisyys olisi nykyhetkeä tasaisempi. ”Kukin nykyisyys on täynnä pyöriteitä ja ristiriitoja. Joukkoviestimet ovat käyneet läpi jatkuvia muutoksia”, Oinonen korostaa (s. 11). Samalla hän kuitenkin esittää, että yleisradioyhtiöt ovat instituutioina ”pyrkineet vakauteen ja jatkuvuuteen” ja ”reagoineet kehittämisen tarpeisiin vasta silloin, kun ulkoiset vaatimukset ovat niihin kohdistuneet” (s. 10). Oinosen kirjan rajauksena onkin tarkastella julkisen palvelun ihanteita erityisesti ”yleisradiotoimijoiden itseymmärryksen kautta” (s. 11). Painopiste on enemmän yleisradiotoiminnan radio- ja televisiokaudella (public service *broadcasting*) kuin viime vuosien kehityksessä, jossa verkkosisällöt ovat tulleet yhä keskeisemmäksi osaksi julkisen palvelun mediaa (public service *media*).

Alkuperäisaineistona teoksessa on käytetty Elinkeinoelämän keskusarkistoon tallennettuja Yleisradion asiakirjoja ja lehtileikekokoelmaa. Lisäksi Oinonen analysoi julkista palvelua koskevia käsityksiä aikalaiskirjallisuudessa; suomalaisten julkaisujen ohella keskeisen roolin saavat BBC:n toimitusjohtaja John Reithin *Broadcast over Britain* (1924) ja BBC:n puheohjelmien päällikön Hilda Mathesonin *Broadcasting* (1933). Keskeistä lähdeaineistoa ovat myös aikaisemmat tutkimukset yleisradiotoiminnasta. Teos onkin luonteeltaan ehkä enemmän synteesi aikaisemmasta tutkimuksesta kuin mittavaan alkuperäisaineistoon perustuva tutkimus. Toki Oinosen oma tutkijan näkökulma tulee vahvasti esiin aineiston tulkinnessa.

Vain parasta kansalaisille keskittyy erityisesti Suomen Yleisradioon, mutta huomiota saa myös Britannian BBC, joka on ollut esikuva muille eurooppalaisille julkisen palvelun yhtiöille. Yleisradion asettaminen kansainväliseen vertailuun onkin perusteltu ratkaisu. Julkisen palvelun käsitteen historiallisia juuria Oinonen kartoittaa brittiläisestä kontekstista käsin. Käsite julkinen palvelu (public service) esiintyi ennen yleisradiotoimintaa

muiden yleishyödyllisten palvelujen yhteydessä. Kulttuurintutkija Raymond Williamsin mukaan käsitteen juuret ovat viktoriaanisen keskiluokan näkemyksissä hyväntekeväisyydestä palveluna. Tältä pohjalta BBC:n julkisen palvelun ideaan liittyi paternalistinen sävy: yhtiö tarjosi kuulijoille ohjelmaa, jonka se katsoi olevan kuulijoille hyväksi. BBC:tä vuosina 1922–1938 johtanut John Reith näki yhtiön velvollisuudeksi ”välttää mahdollisimman suureen määrään koteja tietoa inhimillisen tiedon huiPUISTA, parhaista pyrkimyksistä ja saavutuksista” (s. 20). Reithin näkemysten mukaan julkisen palvelun tuli tarjota sekä sivistystä että ajanvietettä, mutta ajanviete ei välttämättä tarkoittanut kovin kevyttä ohjelmaa vaan varhaisen BBC:n ohjelmistot olivat varsin korkeakulttuurisia. Reith näki yhtiön tehtäväksi tarjota kuulijoille parasta mahdollista kulttuuria, ja kulttuurin laadun määrittelivät radion ammattilaiset, ei suuri yleisö. On kuitenkin huomattavaa, että jo Reith näki kuulijakunnan koostuvan erilaisista osayleisöistä, eikä hän puhunut yleisöstä massana.

Suomessa julkisen palvelun käsitteestä ei vielä Yleisradion (perustettu 1926) ensimmäisinä vuosikymmeninä puhuttu. Varhaisin Oinosen löytämä suomalainen maininta julkisen palvelun käsitteestä on Yleisradion tiedotusosaston päällikön Veli Virkkusen muistiossa vuodelta 1955 – tosin tuolloin käsitteelle ei vielä ollut suomenkielistä käännettä vaan Virkkunen käytti englanninkielistä ilmaisua *public service*. Kiinnostavaa kyllä, käsite nousi esiin yhdysvaltalaisista kaupallista televisiota käsittelevässä muistiossa, jonka Virkkunen laati tutustumismatkan perusteella. Yleisradio valmisti 1950-luvun puolivälissä televisiotoiminnan aloittamista, ja Virkkusen mukaan television ohjelma-ajasta voitaisiin varata 30–40 % *public servicelle*, joka olisi sekä kustannustehokasta että ”suuri palvelus yhteiskunnalle” (s. 90).

Varsinaisesti julkisen palvelun käsite vakiintui suomalaisen kielenkäyttöön vasta 1980-luvulla, kun kaukosäädin, videolaitteet ja satelliitti- ja kaapelitelevisio mullistivat Yleisradion toimintaympäristöä. Oinosen mukaan Yleisradiota luonnehdittiin julkisen palvelun toimijaksi ensimmäistä kertaa Radio- ja televisiokomitean osamietinnössä vuonna 1984 (s. 130). Julkisen palvelun käsite ilmaantui suomalaiseen keskusteluun siis aikana, jolloin etsittiin Yleisradion roolia uudenaikaisessa sähköisen viestinnän kilpailutilanteessa. Vaikka julkisen palvelun käsitettä ei Suomessa juurikaan käytetty ennen 1980-lukua, julkisen palvelun ihanteet voi tunnistaa yleisradiotoiminnasta sitä ennenkin.

Vain parasta kansalaisille etenee kronologisesti radiotoiminnan alkuvaiheista television tuloon, kaupallisen radio- ja televisiotoiminnan kasvuun, digitalisoinnin tuomiin muutoksiin mediamaisemassa ja tulevaisuuden haasteisiin. Keskeisinä halki teoksen kulkevat teemoina voi nähdä kysymykset yleisradiotoiminnan merkityksestä demokratialle ja kulttuuripolitiikalle.

Julkisen palvelun median merkitys demokratialle kytkeytyy Oinosen tulkinnassa yleisradioyhtiöiden keskeiseen asemaan kansallisen julkisuuden areenoina. Oinonen paikantaa perustavanlaatuisen jännitteen kansallisten yleisradioyhtiöiden toiminnassa: Yleisradio oli ”itsenäinen joukkoviestin, mutta valtio-omistaja valvoi etuaan” (s. 55). Yleisradion hallintoneuvoston valitsi alun perin maan hallitus, mutta vuoden 1948 Lex Jahvetti siirsi oikeuden eduskunnalle. Näin tarkoitus oli varmistaa, ettei hallitus pysty kontrolloimaan Yleisradiota. Oinonen tuokin esityksiä tilanteita, joissa hallitus oli käyttänyt Yleisradiota omiin päämääriinsä: Lapuan liikkeen aikaan pääministeri määräsi yhtiön radioimaan talonpoikaismarssin ”hallituksen tunti” -ohjelmapaikalla ja sota-aikana Yleisradio valjastettiin propagandavälineeksi. Myöhemmin keskustelu Yleisradion politisoimisesta kävi kiivaana Hella Wuolijoen (1945–1949) ja Eino S. Revon (1965–1969) pääjohtajakausien aikana. Sotien jälkeen Yleisradion pääjohtajaksi valittu Wuolijoki pyrki erottamaan radion hallituksen propagandavälineestä. Wuolijoki korosti kuitenkin, ettei radion tulut pyrki epäpoliittisuuteen, sillä juuri se olisi erityisen poliittista. Revon kaudella luotu informatiivinen ohjelmapolitiikka puolestaan ”karisti pölyt Yleisradion palvelutehtävän määrittelyistä” (s. 99) ja pyrki tekemään yhtiöstä aktiivisen keskustelun herättäjän, joka informoi katsojia ja kuulijoita myös yhteiskunnan epäkohdista. Jotkut oikeistokriitikot ovat nähneet Reporadion jopa osana suomalaista demokratiaa uhannutta kommunistista suunnitelmaa. Oinonen arvioi kuitenkin, että Revon kauden ohjelmapolitiikan tavoitteena oli pikemminkin Yleisradion ”omien etujen varmistaminen” (s. 109). Kaupallista televisiota vastustamalla Reporadion ideologit katsoivat suojelevansa paitsi Yleisradion asemaa myös demokraattista ja moniarvoista viestintää.

Kun pohditaan julkisen palvelun yleisradiotoiminnan merkitystä kulttuuripolitiikan näkökulmasta, vastaan tulee kysymys kulttuurin arvostamisesta. Teema näkyy jo kirjan otsikossa: jos julkisen palvelun eetosena on tarjota ”vain parasta kansalaisille”, miten määritetään, mikä on parasta? Yleisradiota perustettaessa sen tavoitteiksi yhtiöjärjestykseen kirjattiin muun muassa ”kansansivistyksen edistäminen”, ”jalostavan ja viattoman ajanvietteen hankkiminen” sekä ”sivistyskeskuksiin kerääntyneen tiedon ja taiteen levittäminen kansamme laajoille piireille” (s. 50). ”Yleisradiolaisen valistuseetoksen” pitkäaikainen ohjenuora on ollut ajatus, että ”kulttuurille altistuminen johti aina vaativampien sisältöjen ääreen” (s. 60). Yhtiöjärjestyksen luonnehdinta Yleisradion tehtävistä alkoi kuitenkin vaikuttaa näiinkin ihanteelliselta Reporadion kaudelle tultaessa. 1960-luvun lopun ohjelmapolitiisissa visioissa vältettiin erontekoa viihteen ja kulttuurin välillä: hyvä viihde on kulttuuria ja hyvä kulttuuri-ohjelma viihdettä (s. 100). Oinonen panee kuitenkin merkille, miten lähellä Reporadion

periaatteet kaikessa näennäisessä radikaaliudessaan olivat BBC:n alkuaikoina muotoiltuja julkisen palvelun ihanteita, joissa viihde ja kasvatuksellisuus pyrittiin kietomaan yhteen.

Vain parasta kansalaisille on kiitettävän sujuvasti kirjoitettu kirja, joka tarjoaa helposti lähestyttävän johdatuksen julkisen palvelun käsitteeseen ja Yleisradion historiaan. Kirjassa julkisen palvelun ideaa tarkastellaan erityisesti Yleisradion näkökulmasta. Sen ohella olisi ollut mahdollista kysyä myös, miten MTV suhteutui julkisen palvelun eetokseen – kaupallinen televisioyhtiöhän toimi pitkään Yleisradion toimiluvan puitteissa.³ Oinosen lähestymistavassa näkyy pyrkimys ymmärtää historiallisten toimijoiden, niin yleisradiolaisten kuin yhtiön kritikoiden ja kilpailijoiden, näkökantoja. Omia arvotuksiaan Oinonen ei tuo kovin vahvasti esille, mutta kirjan sivuilta välittyy sympatia julkisen palvelun eetosta kohtaan.

FT, yliopistonlehtori Mari Pajala
Turun yliopisto

1. Venla Kuokkanen, Eveliina Mäntylä & Aino Miikkulainen, Lakiehdotus estäisi Yleä julkaisemasta tekstisisältöä, johon ei liity ääntä tai liikkuvaa kuvaa – Merja Ylä-Anttila: "En tämän vuoksi sirottelisi tuhkaa päälle". *Helsingin Sanomat* 16.6.2020, <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006542917.html> (26.6.2020).
2. Switzerland votes overwhelmingly to keep its public broadcaster. *The Guardian* 5.3.2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/mar/05/switzerland-votes-overwhelmingly-to-keep-its-public-broadcaster> (26.2.2020).
3. MTV:n suhteesta julkisen palvelun ideaan, ks. Maiju Kanisto, *Ohjelmayhtiöstä "merkintekijäksi". MTV ja kaupallisen television tuotantokulttuurin muutos Suomessa 1980-luvulta 2000-luvulle*. Turun yliopiston julkaisu C 461 2018.